

פריעת חוב

הרב רפאל הכהן קוק / רב ראשי ואב"ד דעיה"ק טבריה

ב"מ ע"ז ב. ואמר רבא האי מאן דאזופי' מאה זוזי לחברי' ופרעי' זוזא זוזא, פרעון הוי, אלא דאית לי' תרעומת גבי', דא"ל אפסדתינהו מינאי.

והרא"ש בפסקיו כאן כתב "וקמ"ל שאין המלוה יכול לומר איני רוצה ליקח מעותי אלא בבת אחת", ומפשטות הלשון נראה דמפרש דיכול הלוח לשלם לו בע"כ דמלוה, וכן נראה בלשון הרא"ש יבמות פי"ב אות ט"ו, במש"כ "דנתינה בע"כ הוי נתינה, כדמוכח בב"מ גבי פרעי' זוזא זוזא דפרעון הוי", וכן נראה ברשב"א קידושין כ' ב, בד"ה אי אמרת וכו', במש"כ אע"ג דבעלמא הוי פרעון (גם אם כופהו) כדאמרינן בב"מ פרעי' זוזא זוזא פרעון הוי, וכ"כ הרשב"א יבמות ק"ז א. ד"ה בתר דחליץ וכו', דכיון דשקלתי' לגיטא איחייבה לה ליתן לו מאתיים זוז בע"כ הרי עליו כחוב וע"כ מקבל כדמוכח בב"מ גבי פרעון זוזא זוזא, עיי"ש. ועיין באה"ג חו"מ סי' ע"ד סעיף ד', אות ח'.

אמנם הש"ך שם ס"ק י"ז כתב דרק בדיעבד הוי פרעון, ואין המלוה יכול להחזיר לו ולתובעו שישלם הכל בבת אחת, ובוה מתרץ טעם השמטת הרי"ף והרמב"ם הך מימרא דרבא, עיי"ש.

אבל האו"ת ס"ק ט' שם כתב, דרבא לשיטתו דס"ל בגיטין ע"ה דנתינה בע"כ שמי' נתינה אפילו במקום פסידא, אבל לר"פ בלישנא בתרא שם, דס"ל דנתינה בע"כ לא הוי נתינה, ולפמש"כ בטור אבה"ע סימן קמ"ג בדעת הרמב"ם דס"ל דהוי ספק מגורשת וספוקי מספקא ליה להרמב"ם בזה ולכן השמיט דין זה דמספיקא לא יכול לכוף את המלוה לקבלם זוזא זוזא, דיאמר קים לי כר"פ, וכ"ז במלוה ע"פ, אבל במלוה בשטר פשיטא שאינו יכול לכופו למלוה לקבל זוזא דמצי למימר איני רוצה לפגום שטרי, עיי"ש.

ובמילתא חדתא דא להבדיל בין מלוה בשטר למלוה בע"פ, ילה"ר לחילוק זה מפסחים קי"ג, א. דאמר ר"פ כל אגב גביא בעי, ופירש"י ורשב"ם כל דבר שצריך לכתוב שטר עליו, גביא בעי, יש לו טורח בגביא, עמ"ש שצריך לגבות

שלא יהי' שטר ישן כח"מ סי' ס"א סעיף ט' ובמשפטי הכהנים והאורים שם בנה"מ, ופשוט דאינו יכול לטעון להד"מ, דשטרך בידי מאי בעי, גם אינו יכול לסלק לו במעות רעות, משא"כ אשראי דהיינו מלוה ע"פ יכול לכפור בלהד"מ וזה ספק אתי ספק לא אתי ודאתי מעות רעות גינהו דיכול לפרוע לו זוזא זוזא, משא"כ במלוה בשטר שיאמר לו איני רוצה לפגום שטרי וכהאו"ת הנ"ל.

אמנם במש"כ האו"ת לתרץ טעם השמטת הרי"ף והרמב"ם דין זה משום דס"ל כר"פ גיטין ע"ה, ולכן אינו יכול לסלק לו בזוזא זוזא דזה נתינה בע"כ דאין שמה נתינה, זה קשה מאד מגמרא זו, דר"פ בעצמו אומר דאשראי מעות רעות והיינו דיכול לסלקו זוזא זוזא וא"כ ר"פ כאילו סותר דברי עצמו דס"ל נתינה בע"כ לאו שמה נתינה, וי"ל דלא תלוי זה בזה, דנהי דנתינה בע"כ אינה נתינה, מ"מ אם רוצה בנתינה רק שאינו רוצה בזוזא זוזא, הדין שיכול לתת לו בע"כ זוזא זוזא ועליו לקבל פרעון זה.

ובר מין דין קשה על האו"ת דפרעון זוזא זוזא ונתינה בע"כ היינו הך, א"כ יקשה מרבא על עצמו, דהא ללישנא קמא ס"ל לרבא דנתינה בע"כ אינה נתינה ומ"מ ס"ל לרבא דפרעון זוזא זוזא הוי פרעון.

אמנם זה יש לתרץ, דללישנא קמא דרבא נצטרך לפרש דפרעון זוזא זוזא היינו בדיעבד וקיבלם המלוה, וכמש"כ הש"ך הנ"ל, ורק ללישנא בתרא בגיטין שם דנתינה בע"כ הוי נתינה אפשר לפרש בפרעון זוזא זוזא אפילו לכתחילה ורבא לשיטתו, וכהאו"ת הנ"ל. אבל סו"ס יקשה סתירת דברי ר"פ מפסחים.

והנה קושיא זו תקשה גם על הרשב"א קידושין ויבמות הנ"ל, מרב פפא פסחים הנ"ל, דלרש"י ורשב"ם שם ס"ל דמשלם זוזא זוזא, וס"ל ג"כ בגיטין הנ"ל דנתינה בע"כ לאו שמי' נתינה, אמנם בדעת הרשב"א י"ל דס"ל דבחוב שאני, ואפילו במקום פסידא גם כן כופהו לקבל לכו"ע ולא תלוי כלל בפלוגתא דנתינה בע"כ, ולא כמש"כ תוס' שם, ועיין רשב"א שם והרשב"א לשיטתו בזה, אבל האו"ת שכתב שם להדיא דחוב במקום פסידא תלוי בפלוגתא דנתינה בעל כרחו ורבא לשיטתו דמשלם זוזא זוזא, א"כ קשה כנ"ל מר"פ אר"פ.

ובטעם השמטת הרי"ף והרמב"ם הך דינא לרבא דתשלום זוזא זוזא הוי פרעון, י"ל ולדון בדבר חדש בע"ה, עפמש"כ בשי"מ ב"מ נ"ב, ב' בד"ה תרעומת בשם בע"ה, דהיינו במשלם לו בע"כ, דאם מקבל מרצונו לא שייך תרעומת, וכן מדייק לישנא דפרעון הוי, ומבואר שם בסוגיא דכל היכא דיש דין תרעומת עליו מחוייב מלפנים משוה"ד כרב חסדא שם דמדת חסידות שנו כאן, ולכן

מחוייב לקבלה אפילו לאחר יב"ח. כיון שיש נגדו דין תרעומת כבר מחוייב לקבלה משום דין דלפנים משה"ד, וכמש"כ המרדכי פ"ב דב"מ בשם הראב"ן והאבי"ה דכייפינן לעשות לפנים משה"ד והובא ברמ"א חו"מ סימן י"ב סעיף ב'. וא"כ בפרעון זוזא וזוזא דמדינא דגמרא יש למלוה תרעומת על הלוה, וא"כ הלוה כבר מחוייב לסלק לו בבת אחת, בודאי שלא נוכל לכוף את המלוה לקבל זוזא זוזא דאיפסדי, ולכן השמיטו הרי"ף והרמב"ם ושאר ראשונים הך דרבא דמחוייב המלוה לקבל זוזא זוזא.

ובדעת רבא י"ל דאזיל בזה לשיטתו בב"ב קמ"ט, א. גבי איסור גיורא שהקפיד רבא על דאגמרי' טענתא לאיסור, שיוכל רב מרי לזכות ע"י שאיסור גיורא יודה שהן של רב מרי ויזכה בהן, וכבר הקשו בתוס' שם בד"ה מגמרי טענתיהו וכו', מקדושין דבהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו וא"כ יש מדת חסידות להחזיר, עיי"ש. ותי' הנ"י שם דהיינו לעשות לפנים משה"ד, אבל מי שרוצה שיקוב הדין את ההר אינו עובר כלל, עיי"ש. הרי דס"ל לרבא להדיא דאין כופין כלל על לפנים משה"ד, ולכן ס"ל נמי דפרעון זוזא הוי פרעון, אעפ"י שלפנים משה"ד אין לעשות כן.

ובזה י"ל נמי קושית המרדכי על הא דב"מ כ"ד, ב. דרב יהודה שאל ממר שמואל מצא ארנקי במקום שרבים מצויים שם, א"ל הרי אלו שלו, ואם בא ישראל ונתן בה סימן חייב להחזיר משום לפנים משה"ד, וכן אבוה דשמואל אשכח הני חמרי במדברא ואהדרינהו למרייהו לבתר תריסר ירחי שתא לפנים משה"ד, אבל רבא בשוקא דגלדאי שאל מרב נחמן, מצא כאן ארנקי מהו, א"ל הרי אלו שלו, בא ישראל ונתן בה סימן מהו, א"ל הרי אלו שלו, והלא עומד וצווח? נעשה כצווח על ביתו שנפל וכו', עיי"ש שהקשה למה לא חשש רבא ללפנים משה"ד, אבל לפי דברי הנ"י בב"ב הנ"ל י"ל דהולך רבא בזה לשיטתו, דאין כופין על לפנים משה"ד ויקוב הדין את ההר (ועיין באר אליהו לחו"מ סימן י"ב אות ט' שהאריך מרן הרב הדוד זצוק"ל בדעת ביאור הגר"א שאין כופין בלפנים משה"ד, וקצת צ"ע, דהא הציון הוא על "ויש חולקין" שברמ"א, והיינו שכופין על זה), ומשא"כ רב יהודה ומר שמואל ואבוה ס"ל דכופין עכ"פ בדברים וקרב בב"מ פ"ג, א. דא"ל לרבה בר חנן לשלם להנהו שקולאי, דדינא הכא משום וארחות צדיקים תשמור, עיי"ש.

ולכאורה קשה על מש"כ הנ"י בב"ב הנ"ל, דרבא ס"ל דאין כופין על לפנים משה"ד, ואדרבא יקוב הדין את ההר, והא בב"ב כ"ב, א. גבי הא דבר מתא

אבר מתא אחריתי מצי מעכב מלהביא למכור, מ"מ התיר רבא לר' יאשי' ור' עובדי' לאקבועי דלא כהלכתא, אלא לפנים משוה"ד כפירש"י שם. וצ"ל דזה קשה בלא"ה, דהא אפילו להמרדכי דס"ל דכייפינן על לפנים משוה"ד, היינו רק בדברים, וא"כ האיך עביד רבא עובדא בעצמו דהיינו כפיה במעשה, וע"כ צ"ל כמש"כ הב"י בטור חו"מ סימן קנ"ו בד"ה גרסינן בגמ' וכו', ואמאי דאמרינן רבא שרי להו לר"י ולר"ע דלא כהלכתא, תמוה לי היכא עביד דלא כהלכתא, ואעפ"י שרש"י יישב וכתב אלא לפנים משוה"ד להפסיד לאנשי העיר שלא מדעתם, ואפשר דכיון דדינים הללו דמצי מעכבי מדרבנן בעלמא הוא מפני תיקון העולם, רצו לעשות לפנים מן השורה בצורבא מדרבנן וכו', עיי"ש. והאריך בזה למעניתו בחת"ס חו"מ סימן ע"ט עיי"ש. וממילא א"ש נמי דברי הנ"י בב"ב קמ"ט הנ"ל דלא סתרי להא דב"ב כ"ב, כי התם טעמא אחרינא איכא.

והנה בחו"מ סימן שנ"ו סעיף ג' איתא ברמ"א, דהכי נהיגי עכשיו להחזיר כל גניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות מכח דינא דמלכותא, ובקצוה"ח סימן רנ"ט אות ג' כתב על דברי הש"ך שם דאע"ג דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא, מה שהוא נגד דין תורתנו, מ"מ דיינא הכי, ומדייק בלישנא דהכי נהיגא עכשיו, כלומר, דגם בישראל נהיגא כן, ובתה"ד א"ש טפי דכתב דהכי דייני עתה, וכו'. ואע"ג דמנהג גרוע שהוא נגד דין לא אזלי בתרי' וכו' י"ל דהאי מנהג הוא שנתקן כך, דפשיטא שיש כח ביד הדור לתקן תקנות, ועוד דגם בדינא דמלכותא כך הוא, והוסיף דאמנם נראה דזה לא מנהג גרוע אלא מנהג טוב וישר דכיון דאמרו בגמ' דאבידה לאחר יאוש מחזירין לפנים משוה"ד, והוא משום ועשית הישר והטוב, דמהכי נפק"ל לפנים משוה"ד, וכן ביאוש ושינוי רשות אמרו פרק הגוול בתרא דירא שמים מחזיר לבעלים הראשונים וכו', עיי"ש. וזה תמוה מאד, דהא כוונת הקצוה"ח היא להא דב"ק קי"ד, א. להאי אוקימתא דהאיכא דאמרי, דאם בא להחזיר יחזיר לבעלים הראשונים, מ"ט יאוש כדי קני, מיהו אי אמר אי אפשרי בממון שאיבו שלי מחזיר לבעלים הראשונים, ופירש"י אם בא להחזיר, דחסיד הוא, וא"כ איירי ביאוש לחוד, ומגלן דגם ביאוש ושינוי רשות יש ג"כ מדת חסידות מלפנים משוה"ד להחזיר, וצ"ע.

ובזה דיחלוק בין יאוש כדי ליאוש ושינוי רשות א"ש קושית הגרע"א בגה"ש ב"ק שם, במה שתמה על רש"י דמתני' שפירש דהוי יאוש ושינוי רשות. דא"כ מנ"ל, בג"מ דא"ד ס"ל יאוש כדי קני, דלמא סברת הא"ד כמתני' דהוי יאוש ושינוי רשות וכמו שפירשו במתני', ונשאר בצ"ע.

ולפי הנ"ל י"ל דבמתני' שלא נזכר ענין מדת חסידות להחזיר לבעלים ראשונים, לכן פירש רש"י משום דהוי יאוש ושינוי רשות, משא"כ בברייתא לפי הא"ד, דמן הדין פטור מלהחזיר ורק משום מדת חסידות יש להחזיר, הוכיח הש"ס דע"כ יאוש כדי קני, וממדת הדין הוי שלו, ומשום שלא הי' שינוי רשות יש מדת חסידות להחזיר, משא"כ במתני' דלא נזכר כלל ממדת חסידות, ע"כ הוכרח רש"י לפרש דהוי יאוש ושינוי רשות.

אמנם בעיקר קושית גה"ש הנ"ל יל"ע מדברי הרמב"ם פ"ה מגזילה ה"ה, נטלו מוכסים כסותו והחזירו לו אחרת וכו', הרי אלו שלו מפני שזו כמכירה היא וחזקתה שנתיאשו הבעלים ממנה, וא"י בודאי שזו גזילה, ואם הי' ותיק ומחמיר ע"ע מחזירין לבעלים הראשונים, ועיין בה"מ במש"כ שם, מפורש בברייתא בלשון אחרון שנאמר בגמרא בפירושה, וכן מפרש בכ"מ שפסק רבינו כלישנא בתרא וכפירש"י ומצד הדין כסתם מתניתין, ומוכסין הוי יאוש ושינוי רשות, עיי"ש. וזה דלא כר"ת בתוס' ב"ק ס"ז, ב. בד"ה אמר עולא וכו', המובא ברעק"א, אמנם שא"כ יקשה גם על הרמב"ם מלשון הגמ' "מ"ט יאוש כדי קני", דמשמע דלא הוי שינוי רשות וכקושית הגרעק"א.

ועיין כ"מ במה שהאריך לבאר שיטת הרמב"ם בזה, ונראה דצ"ל דס"ל דגם הרמב"ם אינו חולק על שיטת ר"ת ב"ק ס"ז הנ"ל שסובר ששינוי רשות בע"כ לא חשיב שינוי רשות, וכתשובת הרשב"א המובאה להלכה ברמ"א חו"מ סימן שס"א סעיף ה'. אמנם בב"ק קי"ט, ב. בכל מקום לוקחים מהם כר מלא מוכין וכסת מלאה מוכין, מ"ט קנהו בשינוי, והקשה שם הרשב"א בחידושו, והרי שינוי החזור לברייתו הוא, וכל שחוזר לברייתו אינו שינוי, ומתריץ שאין זה גזל ודאי אלא מספק אתה בא לאסרו, וכיון שכן, בספק כל דהו מותר, עיי"ש. הרי דבספק גזילה מהני גם שינוי החזור לברייתו, וכ"כ הה"מ סוף פ"ו מגניבה דאע"ג דשינוי החזור לברייתו אינו שינוי, כדאיתא פ"ב מהלכות גזילה וכיון שכן בשינוי כל שהוא מותר, כך תירצו המפרשים ז"ל וזה הכלל לכל כיוצא בזה דאפילו בשינוי כזה מותר. ואין לומר הטעם בזה משום דהרמב"ם לשיטתו דספיקא דאורייתא מה"ת מותר, הלא הרשב"א שחולק בזה על הרמב"ם (עיין ש"ש פ"א וס"ל דספיקא מה"ת לחומרא), מ"מ הרי כתב להדיא דבספק גזילה מהני שינוי כל דהוא, ונראה די"ל דהא הטעם דבעינן שינוי רשות משום דבאיסורא אתא לידו כב"ק ס"ו, א. ולפי"ז בספק גזילה, לא מיקרי באיסורא אתא לידו, דבעת שנטל מן המוכס אינו יודע בודאי שזו גזילה, ואפילו זה

שבא לידו בעל כרחו לא הוי שינוי רשות, מ"מ לא נקרא איסור דאין כאן גזילה ודאי, וכמש"כ באו"ת סימן כ"ה בקיצור תקפו כהן, שכך הי' המצוה שהלאו דלא תגזול היינו גזל ודאי, אבל גזל ספק אם הוא בידך אין כאן איסור גזל וכו' עיי"ש, ואח"כ לכשנודע לו שודאי גזילה יש כאן, נקרא כבר אתא לידו בהתירא מחמת הספק שהי' בשעה שבא לידו, וכן יש לדייק בלשון הרמב"ם והכ"מ פ"ה דגזילה הנ"ל, דעיקר הטעם שמהני במוכס ביאוש, אע"ג דהשינוי רשות הי' בע"כ דלא מהני לר"ת בתוס' ב"ק ס"ז סוד"ה אמר עולא, ולדעת המחנה אפרים הלכות גזילה סימן כ"ח, גם הר"י מודה לר"ת בזה, עיי"ש במש"כ בדעת הרמב"ם בזה, ולכן מסיים דעיקר הטעם אע"ג דהוי יאוש כדי ולא הוי שינוי רשות, מ"מ באשר הכא שאינו יודע שהיא גזולה בעת שבא לידו וא"כ נקרא בהתירא אתא לידו מחמת הספק, ואח"כ כשנודע כבר שהיא גזילה הוי שינוי רשות שהווי כמכירה, וא"ש ג"כ לשון הגמרא, וזה נ"ל גם בכוננת רש"י במה שפירש בלישנא קמא בד"ה יאוש כדי שנתיאשו הבעלים ביד מוכס, לא קנה המוכס ביאוש לבדו בלא נתינת דמים או שינוי מעשה וכו' עיי"ש, ולא הזכיר רש"י כלל משינוי רשות רק שינוי מעשה, אלא כמש"כ"ל דרש"י ס"ל דבאמת הוי ג"כ שינוי רשות, רק משום דהוי בעל כרחו לא מהני ללישנא קמא, וללישנא בתרא מהני, משום דהוי ספק גזילה וכנ"ל, ועיין רש"ש שם וברור שנעלם ממנו דברי הרמב"ם פ"ה דגזילה הנ"ל ודברי חידושי הרשב"א סוף ב"ק הנ"ל.

ובזה יש ליישב ג"כ הסתירה הנראית לכאורה במה שפסק הרמ"א בחו"מ סימן שס"א סעיף ה' הנ"ל, דנתנו בעל כרחו לא מקרי שינוי רשות וזה כר"ת ב"ק ס"ז הנ"ל, ואילו בסימן שס"ט סעיף ה' סתים הרמ"א כהמחבר דנטלו מוכסין כסותו והחזירו לו אחרת הרי אלו שלו מפני שזו כמכירה היא, עיי"ש. וזה כלישנא בתרא דגמ' שם שקונה הנוטל מהמוכס, אעפ"י דהוי שינוי רשות בעל כרחו (ועיין ביאור הגר"א, ולא זכיתי להבין ולרדת לסוף דעת קדשו). אמנם לפי כל המבואר מקודם, פסק המחבר הוא שיטת הרמב"ם, והביא גם לשון הרמב"ם פ"ה ה"י מגזילה ואבידה הנ"ל, ועיקר הטעם דמהני ללישנא בתרא משום דהוי ספק גזילה, כלשון הרמב"ם ואינו יודע בודאי שזו גזילה, וא"כ אדרבא מזה ראי' דגם הרמב"ם והשו"ע סוברים כהרמ"א בסימן שס"א ששינוי רשות בעל כרחו לא הוי שינוי רשות. ובוה אפשר ליישב קושית הסמ"ע בסימן

ש"ט ס"ח על הרמ"א, ועיין פרישה במש"כ על הב"י וכ"מ, ואכמ"ל. וד' יאיר
עינינו בתורתו כי אין עתותי כעת בידי להרחיב דברי.

(כתבתי בהחפזי כדי להצטרף לחבורתא קדישתא העוסקים בהקמת זכרון נצח
להאי בר חכים מחמד עינינו ומחמל נפשנו, בטע רענן בכרם מרכז התורה שמו
כשם מרן רבנו הגדול מאור עינינו זצ"ל. ראינוהו שוקד והוגה בתורת ה', הולך
ומתעלה במעלות התורה והיראה הטהורה, ואהה נעקר השתיל הרך בהתחלת
נביטתו. לשמו ולזכרו ולעילוי נשמתו הזכה והטהורה, ליקרת רוחו ואצילות נפשו
מוקדשים הרהורי תורה הללו. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים עד העולם.)